

RECENZJE

Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe. Materiały XVI Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Droga ku wzajemności”, Białystok, 25–26 września 2009 r., pod red. M. Kondratiuka i B. Siegienia, Białystok 2009, ss. 554.

Publikacja *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, tom XI, pod redakcją Michała Kondratiuka i Bazylego Siegienia zawiera referaty, studia i komunikaty wygłoszone na XVI Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu: *Droga ku wzajemności*, która odbyła się w Białymstoku, w dniach 25–26 września 2009 roku.

Prezentowany tom studiów składa się z pięćdziesięciu pięciu artykułów, których autorami są uczeni z ośrodków naukowych Polski i Białorusi. Ponadto tom zawiera spis prac opublikowanych w tomach I–X (1999–2009), będących pokłosiem Konferencji Naukowych wyżej wymienionego cyklu, odbywających się w Białymstoku i Grodnie. Tytułowy temat sygnalizuje różnorodność materiału, jaki odnajdujemy w publikacji. Recenzowana pozycja podzielona została na dwa rozdziały. Pierwszy z nich zatytułowany jest *Język i literatura*, drugi – *Historia i kultura*.

W Przedmowie redaktor tomu Michał Kondratiuk prezentuje organizatorów Konferencji, sygnalizuje tematykę referatów wygłoszonych na posiedzeniach plenarnych oraz zawartość niniejszego tomu. Swoją pracę poświęcił problemowi roli języka i nazw własnych w samoidentyfikacji mniejszości narodowych i etnicznych w regionie białostockim. Zwrócił uwagę, że nazwy miejscowe i osobowe w językach mniejszości oprócz funkcji identyfikujących pełnią funkcje symboli i funkcje emocjonalne, są też cennym źródłem w badaniach językoznawców, archeologów, historyków, etnografów i geografów.

Aleksander Karski (prawnik i biograf prof. E. Karskiego) opisuje ekspedycje naukowe profesora E. Karskiego w końcu XIX – początku XX wieku (dotyczące głównie Białostoczczyzny).

Problemy wpływu języka polskiego na język białoruski zostały omówione w kilku artykułach. Aleksander Łukaszaniec stwierdził, że w *Słowniku nowych wyrazów języka białoruskiego* jednostki leksykalne zarejestrowane jako polonizmy stanowią grupę bardzo zróżnicowaną tematycznie, a zapożyczenia z języka polskiego nie są uwarunkowane potrzebą nominacji, nowa leksyka zastępuje białorską. Alena Ostapczuk przedstawiła zapożyczenia leksykalne z języka polskiego we współczesnej białoruskiej literaturze pięknej i publicystyce, a Natalia Palaszcuk omówiła

białoruskie prace językoznawcze dotyczące polonizmów występujących w języku starobiałoruskim.

Zagadnienia onomastyczne znalazły rozwinięcie w tekstach Lilii Citko, Teresy Pluskoty, Małgorzaty Magda-Czekaj, Eleny Palinciuc, Stanisława Januszkiewicza i Iwana Łuczyc-Fiedareca.

Lilia Citko w swoim artykule zajmuje się językową analizą sposobów nominacji ulic kilku miast podlaskich XVI–XVIII w.

Imiona chrześcijańskie zarejestrowane w Białowieskiej cerkwi i parafii prawosławnej na przełomie XIX i XX wieku oraz w okresie międzywojennym analizie porównawczej poddała Teresa Pluskota

Małgorzata Magda-Czekaj swój artykuł poświęca wzajemnym wpływom systemów nazewniczych wschodniosłowiańskiego i zachodniosłowiańskiego (polskiego) od XVI do XVIII w. Elena Palinciuc omawia wariantywność imion Polaków z Kiszyniowa i okolicy w XIX i XX w., interferencje zachodzące w tych imionach oraz główne motywy nadawania imion przez Polaków z Kiszyniowa swoim dzieciom.

Artykuł Stanisława Januszkiewicza poświęcony jest ojkonimom zachodniej Grodzieńszczyzny, które zostały utworzone od apelatywnych nazw osadników.

Nazwy uroczysk na białoruskim Polesiu Zachodnim zbadał i opisał Iwan Łuczyc-Fiedarec.

Kwestie gwar podejmują w swoich artykułach Mikołaj Daniłowicz, który koncentruje uwagę na białoruskiej frazeologii gwarowej; Weronika Kurcowa, która przedstawiła stan i dynamikę rozwoju współczesnej mowy dialektalnej w gwarach zachodniej strefy języka białoruskiego; Juraś Babicz, który opisuje polonizmy w gwarach białoruskich dialektu północno-wschodniego oraz Bazyli Siegień zajmujący się badaniem gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny.

Przedmiotem rozważań Iryny Hapanienka są polskie i rosyjskie elementy językowe jako środki stwarzania efektu komicznego w języku białoruskim XIX – początku XX wieku.

Cechom językowym Rękopisu Żyrowickiego z początku XVII w. swój artykuł poświęciła Maryna Swistunowa.

Marek Marszałek przedstawił refleksy białoruskich cech fleksyjnych w polskich książkach wydawanych w okresie powojennym na Litwie.

Artykuł Anastasii Russkich traktuje o transliteracji jako sposobie przekładu polskich wtórnych jednostek leksykalnych na język rosyjski i białoruski.

Agnieszka Borowiec poświęciła swój tekst dewerbalnym nomina agentis występującym we współczesnym języku białoruskim, natomiast Maria Koniuszkiewicz przymikom wtórnym w języku białoruskim i polskim.

Problem północno-wschodnich arealnych innowacji w języku polskim stał się przedmiotem rozważań Natalii Snihirowej.

W polu zainteresowań Niny Raczkiewicz znalazło się nazewnictwo wschodniosłowiańskie związane ze świętem Epifanii na Białostocczyźnie.

Inskrypcje lamentacyjne jako komunikat językowy (na przykładzie nekropolii prawosławnych Lubelszczyzny) prezentuje tekst Agnieszki Dudek-Szumigaj.

W tomie znajduje się jedenaście artykułów literaturoznawczych o bogatej, zróżnicowanej problematyce. Uładźimir Kajała w artykule *Хрысціянiзацыя Бела́й Ручы на старонках старажытных летапісаў* przedstawia proces przyjęcia chrze-

ścijaństwa przez Słowian zobrazowany w „Powieści lat minionych” i „Kronice Bychowca”. Z kolei Dina Dudinskaja w pracy *Соборность сосуществования культурно-исторических типов* mówiąc o teorii cywilizacji wskazuje na znaczenie tradycji jako łącznika między płaszczyzną transcendentną i płaszczyzną społeczną.

Wśród artykułów literaturoznawczych gros prac poświęconych jest analizie poszczególnych aspektów spuścizny literackiej takich twórców jak Jan Czeczot, Aleś Razanow, Janka Bryl. Joanna Wasiluk w pracy *Своеасаблівасць балад Яна Чачома* jako cechy charakterystyczne ballad wymienia elementy folkloru białoruskiego, wzbogacenie tematyki historycznej o pierwiastek miejscowych podań oraz wprowadzenie informacji etnograficznych. Badanie pojęć „swojskość” i „obcość” podejmuje Katarzyna Zdanowicz-Cyganiak w pracy *Świat jako obcy? – poezja Alesia Razanawa*. Autorka konstatuje, że twórca „jest emigrantem – w sensie dosłownym i symbolicznym” (285). Wskazuje, że człowiek w poezji Razanawa nie może dotrzeć do istoty otaczającego go świata. Jest w nim obcy, próbuje skolonizować świat za pomocą twórczości, która staje się dla niego „własnym krajem”. Alla Pietruszkiewicz w artykule *Янка Брыль пра польскую літаратуру (наводле кнігі «Трохі пра вечнае»)* ukazuje postać białoruskiego pisarza jako znawcy i miłośnika polskiej literatury. Badaczka podkreśla szczególne zainteresowanie Bryła twórczością Adama Mickiewicza. Temat twórcy i procesu kreacji dzieła literackiego w poezji tegoż pisarza poddaje analizie Anna Alsztyniuk w artykule *Мастак і мастацтва слова ў лірычных нататках Якні Брыля*. Na szczególną uwagę zasługuje praca Dymitra Lebiadziejewicza *Антычныя матывы ў творчасці беларуска-польскамоўных пісьмennisнікаў стагоддзя*. Uczony prezentuje, w jaki sposób kultura antyczna (antyczny materiał poetycki, obrazy, mity) wpłynęła na kształtowanie estetyki i światopoglądu takich twórców jak Adam Mickiewicz, Jan Czeczot, Jan Barszczewski, Wincenty Dunin-Marcinkiewicz, Władysław Syrokomla, Franciszek Bohuszewicz.

Kolejny blok wśród tekstów literaturoznawczych stanowią prace poświęcone tematowi „małej Ojczyzny” w spuściznie literackiej pisarzy polskich i białoruskich. O tęsknocie za „małą Ojczyzną”, problemie migracji ludności z wioski do miasta, kwestii poszukiwania tożsamości przez ludzi pogranicza w twórczości Michasia Szachowicza pisze Halina Twaranowicz (*Тэма „малой Айчыны” ў творчасці Міхася Шахавіча*). Anna Sakowicz w pracy *Беласточчына ў творы Аляксея Карпюка (нарыс «Мая Джамалунгма»)* stwierdza, że w cechującej się autobiografizmem twórczości Aleksieja Karpiuka, motyw ojczystej Białostoczczyzny jest stale obecny. Elena Biliutenko w tekście *Хронотон в романе Элизы Ожешко «Над Неманом»* sygnalizuje, że przestrzeń świata przedstawionego to swoista „mała Ojczyzna” pisarki. Badaczka podkreśla, że czas i przestrzeń w powieści ma charakter realistyczny i transcedentalny.

Fatalistyczną koncepcję cyklicznego procesu cywilizacji, w którym rola człowieka sprowadza się do biernego istnienia, pokazuje Natalia Bachanowicz w tekście *Асоба ў цыклічнай мадэлі культурна-гістарычнага хранатону на матэрыяле прозы В. Ластоўскага і К. Тэтмаера*.

Część druga zawiera dwadzieścia artykułów poświęconych historii i kulturze. Charakteryzują się one bogatą i różnorodną tematyką. Relacje polsko-białoruskie na tle współczesnej polityki europejskiej przedstawia Siarhiej Łukaszaniec w ar-

tykule *Беларуска-польскія адносіны на сучасным этапе ў кантэксце фарміравання становічага іміджу Беларусі на Захадзе*. Stosunki pomiędzy dwoma narodami stanowiły również płaszczyznę badań Mikołaja Kruka w tekście *Dorobek dziesięciu lat badań polsko-białoruskich w zakresie języka, historii, literatury i kultury*. Kolejnym interesującym głosem w dyskusji na temat tych relacji jest artykuł Mikołaja Paciaruchina *Гродзенішчына шматнацыянальная: па шляху дружбы і згоды*.

Najliczniejszą grupę w tym rozdziale stanowią prace, w których przedmiotem rozważań są odrębne zagadnienia historyczne. Teksty te zawierają bogaty materiał faktograficzny dotyczący wydarzeń okresu powstania styczniowego, historii Polski i Białorusi okresu międzywojennego oraz czasu II wojny światowej. Wśród nich znajdziemy artykuły Alony Sciapanawej *Асноўныя накірункі занятасці ваенных асаднікаў на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1921–1939)*, Julii Łupinowicz *Роль Польскаго Краеведческого Товарищества (ПКТ) в сохранении культурного наследия Западной Беларуси*, Siergieja Sitkiewicza *Истоки новейшей белорусской историографии польской конспирации в годы второй мировой войны*, Witalija Barabasza *Белосточчина в советско-польской конфронтации в 1943–1944 гг.*, Alfonsa Bobowika *Szkolnictwo białoruskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1920*, Władysława Szweda *Бібліятэкі Гродзенішчыны (XIX – пачатак XX ст.)*, Andrzeja Garbackiego *Рамуальд Траўгут: урок гісторыі (філасофска-антрапалагічны падыход)*, Ludmiły Karaljonok *Связи и контакты Гродненского государственного медицинского университета с научными центрами Республики Польша (исторический обзор)*.

Kolejny blok obejmuje artykuły o szeroko zakrojonej tematyce etnograficznej. Teksty poświęcone są analizie obrzędowości, specyfiki utworów muzycznych, cech architektury wiejskiej pogranicza polsko-białoruskiego, właściwości antropologicznych ludności polskiej i białoruskiej (Walentyna Nowak, Alona Kastryca, *Агульнае і адрэчнае ў каляндарнай абраднасці беларусаў і палякаў*; Ewa Łaskiewicz, *Белорусские свадебные обряды и обычаи в местечке Грудек Белостокского повета. Досвадебный этап*; Tatiana Mdziwani, *Хрысціянская семантыка ў Ютрані Кшыштафа Пендэрэцкага*; Natalia Bunkiewicz, *Население белорусско-польского пограничья по антропологическим данным*; Siarhiej Miluczenka, *Этнакультурныя стрэзатыпы і маркёры адаптацыі традыцыйных сельскіх пабудов для жыццезабеспячэння ў арэале беларуска-польскіх сувязей*; Dariusz Grzybek, *Muzyczno-etniczne swoistości białoruskich pieśni wielkopolskich*).

W części drugiej na szczególną uwagę zasługują artykuły o problematyce filozoficznej i socjologicznej. Praca Marii Nowackiej *Ситуативная этика – между деонтологизмом и утилитаризмом* przybliżyła nam koncepcję filozoficzną Josepha Fletchera i stworzone przez niego pojęcie etyki sytuacjonistycznej, stosunkowo młodego kierunku w etyce. Zdrowie jako kategorię estetyczną omawia Emilia Sawko (*Здоровье как эстетическая категория*). Engels Doroszewicz i Kirył Sokółow w swej pracy *Белорусско-польско-литовский тезаурус: мировоззренческие аспекты* badają kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego i precyzują czynniki, które wpływają na proces dialogu międzykulturowego.

Wysoki poziom naukowej analizy i różnorodność tematyki tekstów, zawartych w recenzowanej publikacji sprawia, że jest to pozycja wartościowa, stanowiąca istotny wkład do rozważań na temat polsko-białoruskich związków kulturowych, językowych, literackich i historycznych. Duża ilość prac wskazuje zaś na żywotność i aktualność kwestii dotyczących kontaktów pomiędzy Polską i Białorusią. Tom materiałów pokonferencyjnych stanowi żywy przykład owocnego współlistnienia i interferowania dwóch kultur.

Joanna Dziedzic, Jolanta Chomko
Białystok